

*Чем более точна наука, тем больше можно
из нее извлечь точных предсказаний.*

А. Франс

Економіка підприємства та управління виробництвом

УДК 685.5

Орлов П. А.

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

The conditions of quality management systems' introduction at the enterprises of Ukraine and other countries is considered in the article. The necessity of radical improvement of the quality management at Ukrainian machinebuilding enterprises and the strengthening of the state support is shown. The recommendations on perfection of expenses, estimation methods and the losses connected with functioning of quality management systems, the estimation of social and economic effect from their introduction are proved. It is revealed, that at Ukrainian enterprises the expenses and losses from defects because of absence of qualitative methodical development that leads to the underestimation of effect from introduction of quality management systems are essentially underestimated.

Економічним та соціальним аспектам менеджменту якості присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних вчених [1 – 12 та ін.], але є ще достатньо не вирішених питань як теоретичного, так і практичного характеру.

Про виняткову актуальність проблеми якості для нашої країни свідчить наступне. Після скорого вступу України до СОТ різко зростає рівень конкуренції для вітчизняних машинобудівних підприємств на внутрішньому ринку. У країні переважним чином за рахунок низької якості продукції на межі зникнення знаходиться галузь сільгоспмашинобудування. Ліквідовані Харківський завод тракторних двигунів та завод "Серп і молот", які разом мали виробничу потужність більше 300 тис. двигунів для тракторів і комбайнів у рік. БАТ "ХТЗ" зараз виробляє тільки 2100 – 2200 тракторів у рік, а в Україні щорічно реалізує лише близько 300 тракторів.

За 2006 р. вітчизняної сільгосптехніки було закуплено в 11 разів менше, ніж ввезено іноземної, зернозбиральних комбайнів – у 12,6, а тракторів – у 16,8 разів, незважаючи на наявність деякої державної підтримки при придбанні вітчизняних машин [13].

У той же час у Білорусі успішно розвивається Мінський тракторний завод, який щорічно виробляє більше 50 тис. тракторів та експортує свою продукцію в різні країни світу. Мінський моторний завод щорічно виробляє більш ніж 120 тис.

дизельних двигунів та значну частину експортує. Обидва заводи мають державну форму власності. Це ще раз доводить, що зміна державної форми власності на приватну автоматично не приводить до зміцнення конкурентоспроможності підприємства, навпаки, поспішна приватизація стала причиною занепаду деяких наших відомих машинобудівних підприємств, які були флагманами в період планової економіки.

При ефективному функціонуванні системи менеджменту та підсистеми менеджменту якості успішно можуть розвиватися й державні підприємства та підтримувати високий рівень конкурентоспроможності. Це переконливо довів і досвід багатьох китайських підприємств за останні 15 – 20 років. А французька фірма "Рено" з державної форми власності за період з 1945 по 1993 рік виросла у велику транснаціональну компанію.

Найбільшу кількість сертифікованих систем менеджменту якості (СМЯ) відповідно до міжнародного стандарту ISO 9001 версії 2000 року мають такі країни, як Китай, Англія, Італія, Японія, США, Франція, Німеччина. З 2002 року за кількістю сертифікованих СМЯ лідером є Китай. Швидко зростає кількість сертифікованих СМЯ у Росії, Латвії, Чехії, Словенії.

За даними Держспоживстандарту, на 1 січня 2006 року в Україні було 1405 сертифікатів на системи управління якістю відповідно до стандарту ISO 9001:2000, у тому числі 989 сертифікатів видано в системі УкрСЕПРО та 416 сертифікатів – іноземними органами. Для порівняння Угорщина має більше 10 тис. сертифікованих СМЯ, Румунія – 6 тис., Польща – 6,5 тис.

Ефективне управління якістю, що забезпечує високий рівень задоволення вимог та очікувань споживачів, є найважливішою передумовою успіху підприємства будь-якого виду діяльності і форми власності. Якість продукції та послуг – основний інструмент конкуренції між підприємствами. Якщо на підприємстві перестають працювати над удосконаленням якості продукції й послуг, то це неминуче призведе до його банкрутства.

Від якості товарів і послуг, що виробляються, залежить експортний потенціал країни, зростання добробуту нації та якості життя. Як правильно підкреслив президент Європейської організації якості Г. Д. Сегецці, дефіцит торговельного балансу країни є наслідком неухаючої якості.

За даними Держкомстату, Україна за 2005 рік має перевищення імпорту товарів над експортом на 1 854,3 млн. дол. За шість місяців 2006 року частка чорних металів в експорті склала 33,8%, машин, приладів, обладнання – 13,7%, а частка машин, приладів, обладнання в імпорті – 28,8%, тобто у два рази більше.

У результаті впровадження та сертифікації СМЯ, заснованої на новітніх розробках і досвіді передових фірм світу, підприємства отримують можливість підвищити ефективність функціонування, зміцнити конкурентні переваги в галузі якості продукції та задоволення потреб своїх споживачів.

За оцінками Дж. Джурана, за 85% проблем якості відповідає система менеджменту, а за інші 15% – виконавці. На думку Е. Демінга, 96 – 98% проблем якості виникає через систему менеджменту, а решта 2 – 4% – через виконавця [3]. Під керівництвом Едвардса Демінга й Джозефа М. Джурана ще в 50-ті роки ХХ століття була розроблена програма якості

для Японії, в якій правильно підкреслювалося: "Основа якості продукції — якість праці і якісний менеджмент на всіх рівнях, тобто така організація роботи колективів людей, коли кожен працівник одержує задоволення від своєї праці". Успішна реалізація цієї програми при активній участі органів державного управління вплинула вирішальним чином на прискорення соціально-економічного розвитку Японії.

СМЯ є частиною системи управління (далі СУ) організації, яка спрямовує та контролює діяльність організації в тому, що стосується якості. До складу СУ організацією входить СМЯ, система управління фінансовою діяльністю та СУ охороною навколишнього середовища.

Сьогодні наявність міжнародного сертифіката на СМЯ виробничого підприємства істотно сприяє успіху в пошуку підприємств-покупців продукції та партнерів, особливо із промислово розвинутих країн. На думку західних експертів, у близькому майбутньому на єдиному європейському ринку до 95% контрактів буде укладатися тільки за наявності в постачальника сертифіката на СМЯ. У багатьох країнах відсутність сертифіката на СМЯ підприємства використовується як митний бар'єр. Підприємства, що не мають сертифіката, все частіше не допускаються до участі в тендерах у промислово розвинутих країнах, а іноді й в Україні. Сертифікація СМЯ дозволяє значною мірою покращити імідж та репутацію підприємства, підвищити його ринкову вартість. За оцінками міжнародного реєстра "Det Norske Veritas", сертифікація СМЯ підвищує ринкову вартість підприємства в середньому на 10%.

Проведене опитування керівників західних підприємств, які мають сертифіковані СМЯ, засвідчило, що лише 9% з них вважають, що в результаті сертифікації їх очікування не виправдалися, решта вважають, що виправдалися чи навіть були вищими [3].

Досвід передових фірм багатьох держав демонструє, що постійне підвищення якості є найбільш ефективним напрямом для досягнення високих темпів економічного та соціального прогресу.

Як показує досвід, більші вигоди від сертифікації СМЯ одержують підприємства, які експортують свою продукцію в промислово розвинені країни або мають великий експортний потенціал, а сертифікована авторитетними закордонними організаціями СМЯ дозволяє ефективніше реалізувати цей потенціал ("Турбоатом", ЗАТ "Завод "Південкабель", БАТ "Новокраматорський машинобудівний завод", БАТ "Мотор Січ"). ЗАТ "Завод "Південкабель" за участю зовнішніх консультантів підготував до сертифікації систему менеджменту якістю на відповідність вимогам стандарту ISO 9001 приблизно за один рік. Досвід середніх і великих вітчизняних підприємств свідчить про те, що в середньому період підготовки до сертифікації СМЯ становить один – два роки.

У більшості випадків СМЯ за ISO серії 9000 впроваджуються та сертифікуються підприємствами на добровільній основі. Виключенням є випадки, коли сертифікація продукції за національними та міжнародними стандартами передбачає обов'язкову сертифікацію СМЯ. Наприклад, з 9 модулів сертифікації продукції, що застосовуються починаючи з 1993 року у країнах ЄС, 3 модулі (D, E, H) потребують здійснення сертифікації СМЯ. Також потребує здійснення сертифікації СМЯ й одна діюча в Україні схема сертифікації продукції.

У випадку добровільного впровадження й сертифікації СМЯ керівництву підприємства необхідно спочатку оцінити її економічну доцільність. Оцінка економічної доцільності впровадження СМЯ передбачає зіставлення витрат на розробку, впровадження СМЯ й її підтримку, з одного боку, і вартісну оцінку позитивних супутніх результатів від впровадження й сертифікації СМЯ – з іншого.

Відповідно до стандартів міжнародної організації із стандартизації ISO серії 9000, у яких відображено міжнародний досвід управління якістю, підприємство може досягти успіху тільки за наступних умов:

якість стане турботою всіх членів підприємства, а не тільки керівників;

про досягнення необхідної якості будуть дбати при виконанні всіх функцій на підприємстві та на всіх стадіях життєвого циклу продукції – від початку розробки до утилізації.

Вибір органу з сертифікації до початку розробки СМЯ дозволить підприємству одержувати оплачувану методичну допомогу в підготовці фахівців для підприємства у сфері якості, в розробці й упровадженні СМЯ.

Наступним важливим питанням є визначення працівників підприємства, які будуть брати участь у реалізації цього проекту, й обсягів робіт щодо впровадження СМЯ, що можуть виконати ці працівники, з одного боку, і представники органу із сертифікації – з іншого. Від цього будуть залежати витрати підприємства на розробку СМЯ та її якість. Практика показує, що працівники підприємств, на яких в умовах планової економіки діяли комплексні системи управління якістю продукції (КС УЯП), успішно справляються самі, тому що є багато загально-го в документації КС УЯП і СМЯ.

Витрати на розробку й упровадження СМЯ будуть істотно залежати від рівня науковості та складності продукції, кількості видів продукції, що випускаються на підприємстві, від того, впроваджується СМЯ на всі види продукції чи тільки для окремих її видів, від стану справ на підприємстві відносно управління якістю, рівня кваліфікації персоналу підприємства та фахівців з якості, ступеня участі в розробці й підготовці системи органу з сертифікації та консультантів, а також від кількості й значущості пунктів вимог стандарту ISO 9001, яким повинна відповідати СМЯ, що впроваджується. Тому потрібно визначити пункти вимог стандарту ISO 9001, які можуть бути опущені за умови, що це, як записано в пункті 1.2 стандарту, не вплине негативно на здатність підприємства постачати продукцію, яка задовольняє вимоги замовника.

Наприклад, підприємство займається тільки виробництвом і реалізацією продукції. Розробку нової продукції підприємство замовляє іншій спеціалізованій проектно-конструкторській організації. У цьому випадку підприємство може не враховувати пункти вимог стандарту ISO 9001, що втримуються в розділі 7.3 "Проектування й розробка". Після вирішення перерахованих вище завдань для ефективного керування реалізацією проекту доцільно розробити й затвердити графік упровадження та сертифікації СМЯ.

З розвитком теорії й практики управління якістю з'явилася необхідність кількісної оцінки зміни витрат і результатів підприємств після розробки та впровадження системи якості. З 50-х років XX століття в науковій літературі міцно закріпилися терміни "витрати на якість" і "витрати, пов'язані з якістю", в які вкладався однаковий зміст. Однак дотепер немає єдиного трактування цих термінів. На думку А. Фейгенбаума, витрати на якість – це витрати, пов'язані з установленням рівня якості, його досягненням у процесі виробництва, контролем, оцінкою й інформацією про відповідність продукції вимогам якості, надійності й безпеці, а також витрати, пов'язані з установленням відмов виробів на підприємстві або в умовах його експлуатації споживачем [1]. У стандарті ISO 8402-94 витрати на якість трактуються як витрати, що виникають при забезпеченні й гарантуванні задовільної якості, а також пов'язані із втратами, коли задовільна якість не досягнута. Як бачимо, це трактування близьке до трактування А. Фейгенбаума, вони обидва стосуються виробничого підприємства.

Запропоновані А. Фейгенбаумом визначення й класифікація витрат на якість знайшли визнання в Дж. Джурана та багатьох провідних учених у сфері управління якістю й дотепер застосовуються в стандартах ISO серії 9000, хоча й не позбавлені певних недоліків. Але здається, що для позначення сукупності витрат, розглянутих А. Фейгенбаумом, невадно використовуватися термін "витрати на якість". Замість "витрат на якість" їх доцільно назвати "витрати та втрати, пов'язані із функціонуванням системи менеджменту якості". Оскільки вся діяльність підприємства повинна бути спрямована на забезпечення оптимальної якості для кожної групи споживачів і постійне його поліпшення, то під термінами "витрати на якість" і "витрати, пов'язані з якістю" логічніше було б розуміти всі витрати, пов'язані з функціонуванням підприємства.

Численними дослідженнями зарубіжних і вітчизняних вчених встановлено, що впровадження й функціонування сис-

теми менеджменту якості (СМЯ) особливо впливають на чотири групи витрат і втрат:

- 1) внутрішні витрати й втрати через низьку якість (ЗВ);
- 2) зовнішні витрати й втрати через низьку якість (ЗВН);
- 3) витрати на контроль якості (ЗК);
- 4) витрати на попередження дефектів (ЗП).

У першу групу входять: витрати й втрати через помилки при проектуванні, що викликають необхідність внесення змін у конструкцію й технологію; витрати і втрати від браку поправного й неоправного; витрати та втрати через помилки в управлінні ресурсами.

У другу групу входять: штрафи, неустойки, відшкодовані споживачам; витрати й втрати через повернення продукції підприємству; додаткові транспортні витрати через некомплектні поставки; витрати на гарантійне обслуговування продукції; відшкодування збитку споживачам.

Витрати на контроль якості містять у собі витрати на всі види контролю (вхідний, операційний, приймальний (вихідний)), витрати на калібрування контрольно-вимірювальних приладів, перевірки в постачальників і т. д.

Витрати на попередження дефектів – це витрати на навчання персоналу; на планово-попереджувальне технічне обслуговування й ремонт устаткування; витрати, пов'язані з вибором постачальників; розробка процедур, робочих інструкцій; проведення аудиту.

Як вважають багато зарубіжних та вітчизняних вчених, сума витрат за першими двома групами дає витрати й втрати від невідповідностей (низької якості) (ЗНК):

$$\text{ЗНК} = \text{ЗВ} + \text{ЗВН}. \quad (1)$$

Сума витрат за третьою і четвертою групами утворює витрати на забезпечення якості (ЗОК):

$$\text{ЗОК} = \text{ЗК} + \text{ЗП}. \quad (2)$$

Сума витрат і втрат за всіма чотирма групами дає загальні витрати й втрати, пов'язані з функціонуванням системи менеджменту якості (ЗСК). При впровадженні СМЯ спостерігається зростання витрат на забезпечення якості (ЗОК), в основному за рахунок збільшення витрат на попередження дефектів, а витрати на контроль, як правило, навіть зменшуються. Хоча, як показують дослідження, на початку після впровадження СМЯ може тимчасово спостерігатися також зростання витрат на контроль і оцінку якості, а потім їх зниження.

Зростання витрат на забезпечення якості супроводжується різким зниженням витрат і втрат від невідповідності (низької якості). При цьому сумарні витрати за двома групами витрат (ЗОК і ЗНК) змінюються за законом увігнутих кривих (рисунк).

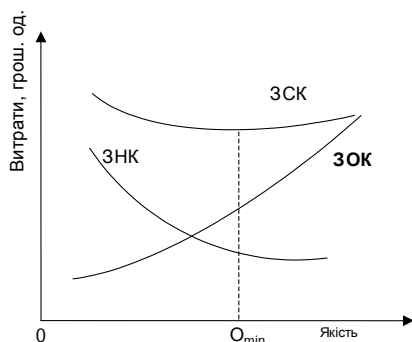

Рис. Тенденція зміни витрат і втрат, пов'язаних із функціонуванням системи менеджменту якості

Дана залежність була теоретично обґрунтована А. Фейгенбаумом, а потім багаторазово підтверджена на практиці. Оскільки попередження дефектів завжди дешевше, ніж їхній пошук, виявлення й виправлення, то невелике збільшення ви-

трат на попереджуючі заходи дає можливість одержати значно більшу економію за рахунок зниження втрат від внутрішніх і зовнішніх невідповідностей, а також зниження витрат на контроль. Так, за даними японських експертів, збільшення витрат на попередження дефектів з 1 до 7% веде до загального зниження витрат: на контроль якості – з 34 до 28%; на усунення заводського браку й на переробки – з 35 до 20%. У результаті економія витрат, пов'язаних з низькою якістю виробів, може скласти близько 20% [2, с. 19 – 20].

На жаль, як буде показано далі, на вітчизняних підприємствах відсутній точний облік внутрішніх витрат і втрат через низьку якість (ЗВ) за недосконалістю нормативних документів. Так, Типове положення по плануванню, обліку й калькулюванню собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості №473 (далі Положення) передбачає включення в собівартість неоправного браку всіх прямих витрат, частини витрат на утримання й експлуатацію устаткування, загальновиробничих витрат [14]. Тому собівартість дефектних виробів (деталей, вузлів) складається із прямих витрат на їх виробництво, а також частини витрат на утримання та експлуатацію устаткування й загальновиробничих витрат.

Відповідно до даного Положення облік втрат від браку передбачається за допомогою наступних двох методів: замовленого й нормативного. Визначення суми втрат від браку в групі прямих витрат при замовленому методі здійснюється відповідно до діючих на підприємстві нормативних калькуляцій за певним видом виробу на початок поточного місяця. За статтям "Основна й додаткова зарплата" у собівартість браку включається сума оплати включно до попередньої операції, в результаті якої продукція не мала дефектів. При нормативному методі обліку брак визначається, виходячи з нормативної цехової собівартості за винятком витрат, пов'язаних з підготовкою й освоєнням виробництва, зношуванням спеціальних інструментів і пристосувань цільового призначення, та інших спеціальних витрат. Облік втрат від браку здійснюється окремо за кожною технологічною операцією й у цілому по цеху.

Таким чином, собівартість дефектного виробу, що не підлягає виправленню, на будь-якій стадії виготовлення буде нижче собівартості аналогічного виробу, який не має дефектів, тому що частина непрямих витрат не включається в собівартість бракованого виробу, але враховується в собівартості готової продукції, що в результаті приводить до її підвищення. При цьому не можна достовірно встановити дійсну величину такого підвищення за рахунок втрат від браку і, як наслідок, зниження величини прибутку від реалізації продукції.

Крім цього, слід зазначити, що в собівартість бракованої продукції непрямі витрати включаються залежно від етапу технологічного процесу, на якому він виникає. На початковій стадії технологічного процесу в собівартість бракованих деталей і вузлів, які є компонентами кінцевого виробу, включається незначна частина непрямих витрат. Якщо виріб буде віднесено в категорію неоправного браку на кінцевій операції, то до складу собівартості цього виробу буде включена вже значна частина непрямих витрат.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" (пункт 14) "втрати від браку відносяться до складу інших прямих витрат та складаються з вартості остаточно забракованої з технологічних причин продукції (виробів, вузлів, напівфабрикатів), зменшеної на її справедливий вартість, та витрат на виправлення такого технічно неминуемого браку" [15]. Ця рекомендація нічого не пояснює та орієнтує на врахування тільки прямих витрат, а інші рекомендації з цього приводу відсутні.

Таким чином, втрати від браку на вітчизняних підприємствах істотно занижуються. Як показали дослідження, розмір заниження залежить від особливостей продукції, яка випускається, й досягає 30 – 50% і більше. З метою підвищення точності оцінки втрат від браку автором пропонується враховувати й ту частину непрямих витрат, які не враховуються в діючій системі обліку витрат на виробництво й реалізацію продукції, а також недоотриманий (упущений) прибуток у результаті того, що ресурси були витрачені на виробництво дефектного, а не придатного виробу. Інакше кажучи, втрати від браку

пропонується визначати на основі не бухгалтерських (явних) витрат, а економічних з урахуванням витрат втрачених можливостей (альтернативних).

Сумарні втрати від браку з урахуванням упущеного прибутку слід визначати залежно від різних видів браку за наступними формулами:

1) сумарні втрати від непоправного (остаточного) браку (Вб):

$$Вб = Сбр \times Кзв \times Ка \times (1 + Pn) \times Нсб - Дб, \quad (3)$$

де Сбр – собівартість одиниці дефектної продукції, що не підлягає виправленню, відповідно до діючої системи обліку, грн.;

Кзв, Ка – коефіцієнти, які відображають, відповідно, частини неврахованих у собівартості дефектної продукції за діючою системою обліку загальновиробничих та адміністративних витрат (Ка, Кзв > 1);

Рп – коефіцієнт рентабельності придатної продукції даного виду;

Нсб – кількість дефектної продукції, що не підлягає виправленню, шт.;

Дб – дохід від утилізації браку та суми утримання з робітників і постачальників неякісних матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, грн.

2) втрата прибутку від поправного браку (Ви):

$$Ви = (Ц - Цз) \times Кв + Си, \quad (4)$$

де Ц – ціна реалізації одиниці даної продукції, що не має дефектів, грн.;

Цз – знижена ціна реалізації виправленої продукції, грн.;

Кв – кількість виправленої дефектної продукції, що реалізується за зниженими цінами, шт.;

Си – сумарні витрати на виправлення дефектної продукції, грн.

У процесі розробки СМЯ необхідно ретельно проаналізувати всі сторони діяльності підприємства з метою їх удосконалення, починаючи з його структури управління. Виявлення основних процесів на підприємстві має обов'язково супроводжуватися (якщо буде потреба) їх реінжинірингом (перепроєктуванням) з метою раціоналізації й підвищення ефективності. Тільки при такому підході можна створювати дійсно ефективну СМЯ. Як свідчить практика, системи якості, створювані на різних підприємствах, що відповідають одному й тому ж стандарту ISO, істотно відрізняються своєю ефективністю. На жаль, мають місце випадки, коли власники підприємств головною метою вважають отримання сертифіката на СМЯ, а не створення дійсно ефективної СМЯ. Необхідно виходити з того, що із завершенням розробки й впровадження СМЯ не повинен завершитися процес удосконалення діяльності підприємства та СМЯ. Стандарти ISO передбачають постійне вдосконалення СМЯ і діяльності підприємства на основі результатів внутрішніх та зовнішніх аудитів, які проводяться періодично, й аналізу з боку керівництва.

Економічно-соціальний ефект від впровадження й сертифікації систем менеджменту якості (Ес) пропонується розраховувати за наступною формулою:

$$E_c = \sum_0^T (\Delta \Pi_t + \Delta y_t - 3_{nt} - H_t) \times (1 + E)^{-t} - \sum_0^T K \times (1 + E)^{-t} \quad (5)$$

де $\Delta \Pi_t$ – приріст прибутку в році t, обумовлений впровадженням і сертифікацією системи менеджменту якості відповідно до стандартів ISO 9000, грн.;

Δy_t – грошова оцінка супутніх корисних соціальних результатів в році t від впровадження системи менеджменту якості, грн.;

H_t – податок на приріст прибутку в році t, обумовлений впровадженням і сертифікацією системи менеджменту якості відповідно до стандартів ISO 9000, грн.;

E – річна норма дисконтування;

3_{nt} – витрати на підтримку СМЯ у році t, грн.;

K_t – витрати на створення, впровадження й сертифікацію системи менеджменту якості в році t, грн.;

T_c – період створення, впровадження й сертифікації системи менеджменту якості, років;

T – період дії сертифікованої системи менеджменту якості, років;

t – рік, результати й витрати якого приводяться до початкового моменту часу.

При оцінці ефективності впровадження й сертифікації системи менеджменту якості необхідно враховувати ступінь її поширення на підприємстві (на один вид продукції, на декілька видів продукції, на всю продукцію, що виробляється). Тому до уваги повинні братися зміни показників діяльності за тою продукцією, на яку поширюється система менеджменту якості.

Література: 1. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции: Сокр. пер. с англ. / Авт. предисл. и научн. ред. А. В. Гличев. – М.: Экономика, 1986. – 472 с. 2. Сикато Сиро. Практическое руководство по управлению качеством / Пер. с 4-го японского издания С. Н. Мышкиной; [Под ред. В. Н. Гостева. – М.: Машиностроение, 1980. – 216 с. 3. Деминг В. Едварс. Выход из кризиса. – Тверь: Альба, 1994. – 500 с. 4. Гличев А. В. Основы управления качеством. – М.: Изд. АМИ, 1998. – 240 с. 5. Зонненшайн А. Оценка стоимости низкого качества // Качество в Европе: стратегия XXI века. Обзор материалов. – К.: Украинская ассоциация качества, Межотраслевой центр качества "Прирост", 2000. – С. 76 – 78. 6. Исиава К. Японские методы управления качеством: Сокр. пер. с англ. / Научн. ред. и авт. предисл. А. В. Гличев. – М.: Экономика, 1988. – 216 с. 7. Гличев А. В. Основы управления качеством. – М.: Изд. АМИ, 1998. 8. Колегаев Р. Н. Экономическая оценка качества и оптимизация системы ремонта машин. – М.: Машиностроение, 1980. – 372 с. 9. Орлов П. А. Впровадження систем управління якістю: стан, проблеми, перспективи // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2004. – №6. – С. 59 – 63. 10. Глудкин О. П. Всеобщее управление качеством: Учебник для вузов / О. П. Глудкин, Н. М. Горбунов, А. И. Гуров, Ю. В. Зорин; [Под ред. О. П. Глудкина. – М.: Радио и связь, 1999. – 600 с. 11. Якубовський В. Міжнародні стандарти ISO версії 2000 року: основа, структура і практика застосування. Ч. 1. Принципи побудови // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2000. – №2. – С. 53 – 62. 12. Чайка И. И. Конкурентная борьба предприятий – это борьба действующих на них систем качества // Сертификация. – 1996. – №4. – С. 11 – 16. 13. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики України // <http://minagro.gov.ua>. 14. Типовое положение по планированию, учету и калькулированию себестоимости продукции (работ, услуг) в промышленности // Бухгалтерский учет и аудит. – 1996. – №7. – С. 7 – 15. 15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" 2000 р. зі змінами та доповненнями // <http://www.zacon1.rada.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції
02.07.2007 р.

УДК 658.14

Дікань Л. В.
Голуб Ю. О.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ДЖЕРЕЛА

In the article the essence of notion "financial providing of enterprise activity is specified". In addition, classification of sources of the financial providing of enterprise activity is generalized.

У сучасних умовах ринкових відносин господарювання постає необхідність забезпечення результативного управління підприємством. При цьому вирішальним є саме ефективне та своєчасне фінансове забезпечення діяльності господа-